

TURIZMDI RAWAJLANDIRIWDA TURIZM-REKREACIYALIQ RESURLARDIN AHMIYETI

Iskenderov Alisher Bazarbaevich,

Eshiniyazov Berdiniyaz Ansatbay uli

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

E-mail: berdiniyaz.eshiniyazov@mail.ru

ANNOTATCIYA

Házirgi waqıtta kóplegen tarmaqlar sıyaqlı turizm industriyasıda tezlik penen rawajlanıp barmaqta. Turistik biznesti investiciya, texnologiya, hámde maman jumısshı kadrlar arqalı ǵana qalıplestiriw múmkin emes. Bunın ushın birinshi gezekte turizm resurslarǵa iye bolıw kerek.

Tayansh sózler: rekreaciya, rekreaciya resursları, turizm, turistik rekreaciyalıq region, turistik- rekreaciyalıq zona, tábiyiy rekreaciya resursları.

IMPORTANCE OF TOURIST AND RECREATION RESOURCES IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM

ABSTRACT

At the moment, the tourism sector is rapidly developing along with many other sectors. Tourism business cannot be formed through investment, technology and qualified personnel. For this, it is necessary to have valuable tourism resources.

Key words: recreation, recreational resources, tourism, tourist recreational zone, touristic recreation region, natural recreation resources.

Turizmniń rawajlanıwın támiyinlew ushın onıń hár bir elementin, atap aytqanda, turistik resurslardında mazmun hám mánisin teoriyalıq tárepten ashıp beriwdi talap etedi. Mısalı, turistik resurslardın mazmunı haqqında sóz júrgizetuǵın bolsaq, házirgi kúnge shekem bul túsinikke túrlishe táriyp berilgen. Atap aytqanda, Ózbekstan Respublikasınıń «Turizm haqqında»ǵı nızamda turistik resurslar dep «Tiyisli aymaqtın tábiyiy-klimat, salamatlandırıw, tariyxıy-mádeniy, bilimlendiriw jáne social-mádeniy obyektlar kompleksi»ne ayılǵan. Rossiya nızamshılıǵında turizm resurslarǵa «Tábiyiy-klimatlıq, tariyxıy hám social-mádeniy obyektlar, hámde dem alıwshılardıń ruwxıy hám fizikalıq talabın qanaatlandırıwǵa, olarǵa kórsetiwge ılayıq hám basqa obyektlar» kiritilgen.

Rekreaciyalıq resursları rekreaciya potencialınıń zárúrli strukturalıq bólimlerinen esaplanıp, olarǵa ájayıp, kem ushrasatuǵın estetikalıq sulıwlıqqa, emlew-salamatlandırıw áhmiyetine iye bolǵan, rekreaciya iskerliginiń hár qıylı túrleri hám formaların shólkemlestiriwde paydalanılıwı múmkin bolǵan, tábiyiy ortalıq bólimleri, xojalıq iskerliginiń obyektleri kiredi.

Rekreaciyalıq turizm - bul insanlardıń bos waqıtlarında fizikalıq hám intellektual kúshin qayta tiklew ushın zárúr bolǵan dem alıw ushın háreketleniwi. Dúnyanıń kóplegen mámleketleri ushın bul túr eń keń tarqalǵan. Turizmniń bul túrin rawajlandırıw ushın kóplegen rekreaciya resursları jaratılǵan.

Turistikalıq rekreaciyalıq region - arnawlı bir aymaqlıq shegaraǵa iye bolǵan, turistik xızmetlerdi ámelge asıratuǵın ayırıqsha tábiyiy-sociallıq-ekonomikalıq kórsetkishlerdi qamtıp alıwshı turistik zona hám klasterlerden ibarat bolǵan arnawlı aymaq.

Turistik-rekreaciyalıq zona - arnawlı bir shegaralarǵa iye bolǵan, bir yamasa bir neshe turistik klasterlerden quralǵan, sayaxatshılıqtı jil boyı shólkemlestiriw múmkinshiligi bar bolǵan aymaq.

Turistikalıq rekreaciyalıq klaster - arnawlı bir shegaralarǵa, máwsimlik xarakterge hám tábiyiy-sociallıq-ekonomikalıq infrastrukturaǵa iye bolǵan arnawlı aymaq.

Tábiyiy shárayat - bul turistikalıq ónim islep shıǵıw texnologiyası rawajlanıw dárejesi sharayatında zárúrli bolǵan, biraq bul processte tikkeley qatnaspaytuǵın hár túrli tabiyat hádiyseleri hám tábiyiy processler bolıp tabıladı.

Turizm iskerliginde rekreaciyalıq resurslarınıń ornı úlken áhmiyetke iye. Rekreaciyalıq resursları hár qıylı tábiyiy komponentler birikpesinen ibarat bolıp, insannıń dem alıwı hám emleniw mútajliklerin qanaatlandırıw ushın xızmet etetuǵın qurallar bolıp tabıladı. Kelip shıǵıwı hám paydalanıw qásiyetlerine qaray rekreaciyalıq resursları eki toparǵa ajratıladı: tábiyiy hám antropogen rekreaciyalıq resursları.

Tábiyiy rekreaciyalıq resurslarına, aymaqlıq tábiyiy komponentlerden quralǵan, gózzal tábiyat landshaftları kiredi. Olar dárya, kól, teńiz boyı, taw eteklerindeki ósimlik dúnyası, hár túrli tábiyat kórinisleri, mineral suwlı shıpalı orınlar bolıwı múmkin. Bunnan tisqari, xalıqtıń dem alıwı, sport penen shuǵıllanıwı, ań awlaw ushın keń aymaqlar, qala átirapındaǵı jasıl regionlar, park hám baǵlar yamasa qorıqxana hámde milliy baǵlarda tábiyiy rekreaciya resursları bolıp tabıladı. Túrli dáwirlerde insan aqıl-oyı menen jaratılǵan tariyxıy, arxeologiyalıq hám kórkem-óner estelikleri, muzeyler hámde rekreaciyalıq maqsetinde paydalanıw múmkin bolǵan social obyektler, antropogen rekreaciya resurslarına kiredi.

Mádeniy-tariyxıy resurslar. Rekreaciyalıq resursları kompleksinde jámiyettiń dáslepki rawajlanıw dáwirinen miyras bolǵan mádeniy-tariyxıy resurslar ayırıqsha orın

iyeleydi. Olar rekreaciya iskerligini ilimiy-mádeniy túrin shólkemlestiriwge xizmet etedi hám júdá áhmiyetli tárbiyalıq wazıypanı atqaradı.

Mádeniy-tariyxıy resurslarǵa tómendegiler kiredi.¹

- materiallıq-insanlardıń biliw hám úyreniw mútajliklerin qanaatlandıratuǵın barlıq islep shıǵarıw quralları, hámde jámiyettiń materiallıq qádiriyatları (tariyxıy hám materiallıq estelikler, xalıq xojalıǵı barlıq tarmaqlarınıń kárxanaları).

- ruwxıyılıq-jámiyettiń mámleket-social turmısında, ilimde, mádeniyatda, kórkem-ónerde erisken jetiskenlikleri.

Turizm resurslar ishinde dúnya júzilik áhmiyetke iye obyekt hám estelikler tiykarǵı orında turadı. “Mádeniy miyras” degende tómendegiler túsiniledi:²

- estelikler: arxitekturalıq imaratları, arxeologiyalıq áhmiyetdegi orınlar, ilimiy, mádeniy hám tariyxıy áhmiyetke iye úngirler, tariyxıy jazıwlar;

- ansambller: ilimiy, mádeniy yamasa tariyxıy áhmiyetke iye óz-ara baylanısqa imaratlar toparı. Mısalı, Registan ansambli;

- miymandoslıq orınları: insan yamasa tábiyat tárepinen jaratılǵan estetikalıq, etnografiyalıq, tariyxıy áhmiyetke iye bolǵan ózine tartıwshı orınlar.

Turizm-turizm resurslardan maqsetli hám aqılǵa muwapıq paydalanıwǵa tiykarlanadı. Turizm resurslarınıń mánisi - turizm processinde payda bolatuǵın insan mútajliklerin qanaatlandırma alatuǵın turistikalıq qızıǵıwshılıqǵa iye bolǵan obyektlerden ibarat. Qanday da bir turizm resursı bolmaǵan orında - turistikalıq resurslar tek ǵana sheklengen kólemdegi turizmdi talap etedi, sebebi turistikalıq qızıǵıwshılıq obyektin barıp kóriw qısqa waqıt dawam etedi.

Turizm resurslar turizmdi shólkemlestiriw aktivleri, rezervleri hámde turistlerdiń hár-túrli talap hám zárúrliklerin qanaatlandırma alatuǵın tabiiy, salamatlastırıw, mádeniy hám basqada resurslar jiyındısına iye, tábiyiy hámde social shárayatlardan ibarat bolǵan turistikalıq ónim islep shıǵarıw imkaniyatın jaratadı.

Turizm resurslar hár bir millettiń biybaha baylıǵı bolıp esaplanadı. Bıraq, olardıń bazibir ayrıqsha áhmiyetke iye bolǵan bólimleri, dúnyalıq áhmiyetke iye bolǵan obyektler hám estelikler qatarına kirgizilgen. Bunday estelikler dizimi BMSHnıń YUNESKO shólkemi tárepinen belgilep beriledi hám hár jılı jańalap barıladı. Barlıq mádeniy estelikler hám tábiyat obyektleri mámleket tárepinen qorǵaladı. Dúnya júzilik áhmiyetke iye bolǵan estelikler hám obyektlerdi saqlaw hám qorǵaw ushın BMSH tárepinen qarjı ajratıladı.

¹ Sadullaev.A, Avezov.S, Matchanova.A. “Turizm va rekreatsiya geografiyasi” .O’quv-uslubiy qo’llanma. Xiva:Xorazm Ma’mun akademiyasi, 2019-100 b.

² Iskenderov A.B., Uzaqbaev Q.K., Sharibaev A.M., Djanabaev I.B. “Turizm hám rekreaciylıq geografiya” páninen oqıw-metodikalıq qollanba. Nókis- 2019, 128 bet.

YUNESKOniń pútkil jáhán mádeniy miyras dizimine Ózbekstannıń Xiywadaǵı Iyshanqala kompleksi, Buxara, Shaxrisabz, Samarqand tariyxıy obyektleri kirgizilgen.

Keyingi jıllarda Tashkent, Samarqand hám Buxara qalalarına húkimetimiz jáne shet elli investorlar tárepinen turizm infrastrukturası ushın qarjılar ajratıldı. Iri miymanxanalar qurıldı hám modernizaciya qılındı, zaman talabına juwap beretuǵın avtobus jáne avialaynerler satıp alındı. Iri turizm oraylar, estelik orınları rekonstruksiyalandı, jollar qurıldı. Jeke miymanxanalar hám milliy kórinistegi úylerdiń xızmeti jolǵa qoyılıp, jergilikli hám shet elli turistlerge xızmet kórsetip kelmekte. Rekreacion aymaqlar, mısalı, Charbaǵ-Chimyan aymaǵına respublika byudjetinen úlken qarjı ajratıldı. Bıraq, republikamızda ishki turizm máselesi kewildegidey bolmadı. Ótken dáwir ishinde respublikamız xalqınıń kópshilik bólegi dúnyaǵa belgili Samarqand, Buxara, Xiywa, Shaxrisabz qalaların bir mártede barıp kórmegen. Usıǵan baylanıslı ishki turizmdi rawajlandırıw, xalqımızdıń turizm hám dem alıw talapların tolıq qanaatlandırıw ushın turistikalıq resurslardan maksimal túrde paydalanıw maqsetke muwapıq. Sonday-aq, republikamızǵa shet ellerden turistlerdiń keliwinde ayırıqsha itibar beriwimiz kerek. Usınday jaǵdayda mámleketimiz ǵaznası hám turopatorlardıń banklerdegi esap betlerine milliy hám shet el valyutasınıń kelip túsiwine erisemiz. Bunıń nátiyjesinde mámleket ekonomikası rawajlanadı, isbilermenlik subyektleriniń imkánıyatları artadı hám xalıqtıń turmıs tárizi joqarılaydı.

Tábiyiy shárayat hám resurslardan paydalanıw ushın olardı rekreaciyalıq jaqtan bahalaw zárúrli áhmiyetke iye. Tábiyiy shárayat hám resurslardı rekreaciyalıq bahalaw processi tómendegi basqışlardı óz ishine aladı:

1. Bahalaw obyektlerin - tábiyat kompleksleri, olardıń bólimlerin hám qásiyetlerin ajratıp alıw.
2. Bahalanıp atrǵan subyektti ajratıp alıw.
3. Izertlew kólemi hám maqseti, hámde subyekttiń ózgesheligi menen belgilenetuǵın bahalaw kriteriyaların qalıplestiriw.
4. Bahalaw dárejesi kórsetkishleri kólemin islep shıǵıw. Kórsetkishler subyekt hámde obyekt ortasındaǵı bahalaw qatnasıqların kórsetedi.

Tábiyat resursların bahalaw tómendegi tiykarǵı úsh túрге ajratıladı:

- medicinalıq-biologiyalıq;
- ruwxıylıq-aǵartıwshılıq- estetikalıq;
- texnologiyalıq bahalaw;

Juwmaqlap aytǵanda, turizm resurslardan paydalanıw ózgesheligine kóre tikkeley hám tikkeley emes túrlerge bólinedi. Tikkeley túrdegi resurslarǵa turistlerdiń ózleri tuwrıdan- tuwrı paydalanatuǵın tábiyiy hám tariyxıy-mádeniy resurslar kiredi. Tikkeley emes túrdegi túrdegi resurslarǵa tikkeley turistlik resurslardan paydalanıw

tiykar bolatugin social-ekonomikalik resurslar - materialliq, finansliq, miynet, xabar beriwshi resurslar kiredi.

PAYDALANILGAN ADEBIYATLAR (REFERENCES)

1. Iskenderov A.B., Uzaqbaev Q.K., Sharibaev A.M., Djanabaev I.B. "Turizm ham rekreaciyliq geografiya" paninen oqiw-metodikaliq qollanba. Nókis- 2019, 128 bet.
2. Sadullaev.A, Avezov.S, Matchanova.A. "Turizm va rekreaciya geografiyasi". O'quv-uslubiy qo'llanma. Xiva: Xorazm Ma'mun akademiyasi, 2019-100 b.
3. Tuxliyev I.S., Xayitboyev R., Ibodullayev N.E., Amriddinova R.S. Turizm asoslari: O'quv qo'llanma – S.: SamISI, 2010- 247 b.
4. Usmanov M.R. Turizm geografiyasi: o'quv qo'llanma. — Samarqand, «SamDU», 2020. 281 b.
5. Tuxliyev I.S., Qudratov G'.X., Pardayev M.Q.; Turizmni rejalashtirish. O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus talim vazirligi, Samarqand iqtisodiyot va seivis instituti. - T.: Iqtisod-moliya, 2010. - 260 bet.
6. Egamberdieva L.Sh. "Ekoturizm". O'quv qo'llanma. Toshkent, 2021, 235 bet.
7. Xaitboyev R. "Ekoturizm asoslari". O'quv qo'llanma. Toshkent: 2018.-248 b.
8. Якубов У. Ш., Абдуллаев А.Г. " Рекреацион география асослари" - Т.: Фан ва технология, 2012.
9. Мамажонов.М. "Табиатдан фойдаланишнинг географик асослари (рекреация ва туризм географияси)" ўқув – қўлланма. Андижон - 2020. б.153
10. Ердавлетов. С.Р, Искакова. К.А, Артемьев. А.М, С.М. Баяндинова Рекреациялық туризм: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2017. – 196 б.

Ilmiy maqala ham konferenciylar:

1. Eshiniyazov Berdiniyaz Ansatbay uli, Saliyev Erkin Polatbay uli, Egamberdiev Farrux Baxtiyarovich. "Turizm rawajlaniwini ilimiy tiykarlarini uyreniliwi." Educational Research in Universal Sciences 2.4 (2023): 821-825.
2. Egamberdiev Farrux Baxtiyarovich, Eshiniyazov Berdiniyaz Ansatbay uli. "Turizm tarawlarini geografiyalik tiykarlari." International conferences. Vol. 1. No. 21. 2022.
3. Egamberdiev F., Eshiniyazov B.A. "Turizmni rawajlaniwinda geografiyalik korsetkishler." International conferences. Vol. 1. No. 21. 2022.
4. Iskenderov Alisher Bazarbaevich, Saliyev Erkin Polatbay uli, Abdiramanov Baxtiyar Sagiydulla uli. "Sanaatti rawajlaniwinda tabiiy sharayati ham tabiiy resurslarini potentsiallari." Educational Research in Universal Sciences 2.4 (2023): 826-830.

Internet tarmoqlari:

1. www.google.uz
2. <https://www.unwto.org>
3. <https://uzbekistan.travel>